

“ADGÖZƏL” DASTANI

Sizə xəbər verək Yəmən şəhərində Mahmud paşadan. Mahmud paşanın iki oğlu vardı. Böyük oğlunun adı Aslan, kiçik oğlunun adı isə Adgözəl. Ustadların dediyinə görə Mahmud paşanın sini çatmışdı, gözlərinin ikisi də tutulmuşdı, heç nə görə bilmirdi. Çox təbiblər çalışmışdı, mümkün olmurdu ki, olmurdu.

Bir gün qapıya bir dərviş gəlir, Mahmud paşaya deyir:

– Ey böyük hökmdar, sənin gözləruvun dərmanı qızıl balıqdı. Əyər onu tutdura bilsən, qanıdan gözlərivə çiləyən kimi gözlərun açılar.

Mahmud paşa dərvişə ənam verərkən dərviş qeyb olur. Mahmud paşa əmr verir, bütün qoşun əhli şəhərin kənarındakı dənizə getsin, kim qızıl balığı mənə gətirsə onu dünya malından qəni edəcəyəm.

Qoşun əhli torların götürüb özlərin verirlər dənizə. Aslan və Adgözəl də qoşunun bir tərəfindən dənizə tor atır. Bu vaxt qardaşların toru titrəyir, tez çəkib kənara atırlar. Görürlər ki, bir balıqdı ki, gəl görəsən. Adgözəl qardaşına deyir:

– Heç qıyıb bunu öldürmək kişilikdən deyil.

Bu vaxt Mahmud paşaya müşduluqçi gedir ki, öz oğlanlaruvun toruna qızıl balıq düşdü. Sizə deyim, qardaşlar da məsləhət edib deyirlər:

– Atamız ömrün-günün keçirib, onsuz ölən vaxtıdı. Bu şikildə heyvanı candan eləməyək.

Adgözəl qardaşının əlindən balığı alıb atır dəryaya və deyir balıq da bilməsə, Xaliq bilər.

Paşaha xəbər gedir, bəs oğlanların balığı atdı dəryaya. Mahmud paşa əmr verir:

– Onları gətirin, dara çəkdirəcəm.

Adgözəllə Aslanı dar ağacının dibinə əlləri bağlı gətirirlər. Camahat Mahmud paşadan çox xahiş edirlər, mümkün olmur. Bir nəfər padşaha deyir:

– Ey patşahım, mən də sənə kimi ağsaqqalam, uşaqlar cavandı, öldürmə. Şəhərunnən sürgün elə, qoy çıxıb getsinlər.

İki qardaş yola düşərkən anaları bir alma Adgözələ verib deyir:

– Oğlum, bu qızıl almadı, gecə qaranlıqda işıq salır, qoy cibinə.

Qardaşların ikisinə bir at verib şəhərdən çıxardılar. Bunlar bir neçə gün yol gəlirlər. At yorulur, qalırlar piyada, bir mənzil yol gəlirlər. Adgözəl bərk yorulur. Aslan Adgözəli yolun qırağındakı qəbristanlığa qoyur və deyir:

– Qardaş, mən gedim sənə çörək gətirim. Birdən qaranlığa düşsən, almanı cibindən çıxar, qoy mən onun işığına gəlib səni taparam.

Sən demə, bunlar Misir vilayətinə gəlib çıxıblar. Aslan özünü verir Misir şəhərinə. Bir imarətin qabağında çoxlu adam yığıldığını görüb özün verir camahatın içinə. Soruşur ki, bu adamlar burda nə iş görür? Həmin adam görür ki, bu qərib adamdı. Deyir ki, Misir paşşahı ölüb, onun yerinə paşşah seçirlər. Bu vaxt vəzir elan verir:

– Ey camahat, indi quşu uçurduruq, kimin başına qonsa onu şah seçirik.

Quşu uçurdurlar, quş hərlənib Aslanın başına qonur. Camahat baxır ki, bu qərib bir adamdı. Deyirlər quş səf salıb. Bir də quşu uçurdurlar. Quş yenə Aslanın başına qonur. Aslanı aparıb bir dama salırlar. Quşu təzədən buraxırlar. Quş damın başına fırlanıb pəncərədən girir qonur Aslanın başına. Aslanı Misir vilayətinə padşah seçirlər. Aslan şah seçilən kimi qardaşını tamam unudur.

İndi sizə deyim Adgözəldən. Adgözəl çox gözləyir, qaranlıq düşür, qardaşadan bir xəbər çıxmır. Götürüb görək öz halına necə ağlayır:

Axşam oldi, qaranlıqlar qarışdı,
Gözlərəm yolların, gəlmədi qardaş.
Bir nadan uşaq idim, ciyarım bişdi,
Gözlərəm yolların, gəlmədi qardaş.

Qardaş odur qardaşını götürə,
Götürübən mənzil başa yetirə.
Göndərdim ki, gedib çörək gətirə,
Gözlərəm yolların, gəlmədi qardaş.

İki qardaş idik, bir bəyzadə,
Yoruldu atımız, qaldıq piyada.
Yaman qardaş görüm olsun ziyadə,
Gözlərəm yolların, gəlmədi qardaş.

Adgözəl almanı cibindən çıxarıb qoyur daşın üstə ki qardaşı gəlsə onun işığına gəlsin. Odi başın qoyub yuxuya getməkdə olsun, sizə kimdən diyim, qırx haramidən. Bunlar yolnan keçərkən qəbirsanlıqdan işıq gəldiyini görüb atın başın işıq gələnə çevirirlər. Çatıb görürlər ki, bir qızıl alma, bir də bir uşaq yatıb. Uşaq çox qabliyyətli olduğu üçün almanın işığında daha gözəl görünürdü. Haraminin biri dedi:

– İcazə ver yatdığı yerdə öldürüm.

Haramibaşı icazə vermədi. Adgözəli oyadırlar. Adgözəl görür ki, başının üstünü haramilər alıb. Alıb görək necə yalvarır:

Başına döndiyim, ay haramilər,

Bağışla Allaha, öldürmə məni.
Bir ox vurdun, sızıldatdın yaramı,
Bağışla Allaha, öldürmə məni.

Göydə bulud paralandı, bölündü,
Qara bağırim şan-şan oldi dəlindi.
Nişana verdiyin ulduz göründü,
Bağışla Allaha, öldürmə məni.

Qardaş da qardaşdan olarmı bezar
Qələm alıb dərdi-halım yazarlar.
Sığınmışam saxlar məni məzarlar,
Bağışla Allaha, öldürmə məni.

Adgözəl sözün qurtaran kimi həramilərin başçısı dedi:
– Bilirsiniz nə var, bax o qızıl alma sizin. Mənim uşağım
yoxdi, bunu mən oğulluğa götürürəm.

Həramilərin başçısını adı Tuli Tahir idi. Adgözəl evə
gələndən sonra Tuli Tahirin arvadının gözi düşür Adgözələ.
Tuli Tahir evdən çıxan kimi Adgözəli dinc qoymur ki
qoymur. Adgözəl razılıq vermir. Tuli Tahir evə gələndən kimi
arvadı deyir:

– Gərək bunu mənim gözüm görə-görə doğrayasan.
Tuli Tahir görür ki, iş pisdi, deyir ki, baş üstə. Adgözəli tər-
kinə alıb gətirib bir meşədə qoyur, köynəyini çıxarıb bir quş
vurur, qanına bulayıb evə gətirir. Meşədən çıxan Adgözəl
özin verir şəhərə. Gəlib bir halvaçı tükənində şagird işləyir.

Sizə hardan xəbər verim, Nazlı xanımdan. Nazlı xanım
kənizini tükənə halva almağa göndərmişdi. Kəniz Adgözəli
görcək hər şey yadınnan çıxmışdı. Kəniz evə boş qayıdıb
gəldi. Nazlı xanım gördü kəniz boş gəlir, səbəbin soruşdı.

Kəniz dedi:

– Xanım, mən gördiyimi sən göreydün helə ordaca qalardın.

Bütün işdən xəbər tutan Nazlı xanım özü durub tükana gəldi. Baxır ki, kəniz deyəndən beş çömçə yuxarıdı. Halvaçıya yaxınlaşıb Nazlı xanım birəbeş pul verir və deyir:

– Mənim halvamı gündəlik bu oğlanla göndər.

Bu minvalla Nazlı xanım Adgözəllə gündəlik görüşür və əhdi-peyman edirlər.

İndi sizə kimdən deyim, Şəmi Cuhuddan. Şəmi Cuhud həmin şəhərdə Zənbaq xanım adlı bir qıza aşiq olmuşdu. Çox çalışırdı ki, Zənbaq xanımı hansı yolla alsın. Halvaçı tükənində Adgözəli görür öyrənir ki, bir gəlmə uşaqdı. Həmin halvaçıya pul verib Adgözəli alır ki, mənim oğlum yoxdi, səni oğulluğa götrirəm.

Şəmi Cuhud həmin günnən Zənbaq xanıma elçi gedir və oğluma alıram deyə Adgözəli nişan verir. Zənbaq xanım razı olur. Adgözəli göndərilər qəssabın yanına. Qəssab Adgözəlin əl-qolun bağlayıb qoyur sandığa. Tulu Tahir dəvəyə yükləyib gedərkən Adgözəl görək Nazlı xanımı necə başa salır.

Gedirəm qərib ellərə,
Halal eylə, nazlı yarım.
Düşmüşəm fitnə-fellərə,
Halal eylə, nazlı yarım.

Dəvələrə çatılmışam.
Sandıqlara tutulmuşam.
Şəmi cuhuda satılmışam,
Halal eylə, nazlı yarım.

Sevmişəm səni əzəli,

Tökülsün bağlar xəzəli.
Daha görməzsən Adgözəli,
Halal eylə, nazlı yarım.

Nazlı xanım baxır ki, Adgözəl əldən çıxır ürəyi yanır.
Alır görək nə deyir:

Karvan, saxla qaytar dursun,
Bu gələn yarın səsidə.
Rəvanın boynu vurulsun,
Bu gələn yarın səsidə.

Əynimə geydim darayı,
Mən kimə deyim harayı.
Yıxaram könlüm sarayı,
Bu gələn yarın səsidə.

Nazlı deyir, qan ağlaram,
Sinəmi çarpaz dağlaram.
Başıma qara bağlaram,
Bu gələn yarın səsidə.

Karvan uzaqlaşır, Nazlının əli hər yerdən üzülür. Şəmi cuhud gəlib şəhərə çatır. Sandığı açıb Adgözəli çıxarır. Zənbəq xanımı da götürüb gəmi ilə evinə qayıdır. Yolda Alosman başıya pulu basır ki, Adgözəli atsın dəryaya. Alosman başı Adgözəli dəryaya atmaq istəyəndə Adgözəl nə deyir.

Başına döndiyim alosman başı,
Tut qolumnan, qoyma düşəm dəryaya.
Axıtma didədmənən qanlı yaşı,
Tut qolumnan, qoyma düşəm dəryaya.

Dağ başında muncuq-muncuq qarım var,
El içində namusum var, arım var.
Bundan başq gözü yolda yarım var,
Tut qolumnan, atma məni dəryaya.

Adım Adgözəldir, əslim şahzadə,
Sırrı vermərəm aşnaya, yadə.
Xıdır İlyas, özün yetiş imdadə,
Tut qolumnan, atma məni dəryayə.

Adgözəli dəryaya atırlar. Bu vaxt həmin qızıl balıq Adgözəli udur və dənizdən qırağa çıxıb qusur. Adgözəl bir vaxt ayılıb görür ki, dənizin qırağındadı. Durub üz qoyur getməyə. Bir çobana rast gəlir. Görək çobandan buraların adını necə soruşur.

Canım çoban, gözüm çoban,
Bu görünən kimin şəhridir.
Sənə qurban özüm çoban,
Bu görünən kimin şəhridir.

Çoban

Canım aşiq, gözüm aşiq,
Bu görünən Misir şəhridir.
Sənə qurban özüm aşiq,
Bu görünən Misir şəhridir.

Adgözəl

Dağıdılıb xanımaımız,
Canda qalmayıb canımız.
Görüm kimdi sultanınız,

Bu görünən kimin şəhridir.

Çoban

Dağılmayıb xanımanımız,
Canda qalıbdı canımız.
Aslan şahdı sultanımız,
Bu görünən Misir şəhridir.

Adgözəl

Adgözəl aldı muradın,
Haqq özü olsun imdadın.
Görüm nədir sənin adun,
Bu görünən kimin şəhridir.

Çoban

Mənim adım Alı çoban,
Nə bəy bilmirəm, nə də xan.
Bu sözümə yaqın inan,
Bu görünən Misir şəhridir.

Adgözəl Alı çobana əhvalatı danışır. Alı çoban deyir:

– Daha qorxma, sən mənim qardaşımsan və səni heç yerə buraxan deyiləm.

Adgözəl bir müddət çobanın yanında qalır. Bir gün Ali çobana deyir:

– Çox darıxıram, mənə icazə ver bir şəhərə gəzməyə gedim.

Adgözəl özün verir şəhərə. Bir baş gəlir Zənbaq xanımın yanına. Zənbaq xanım görür ki, Adgözəldi gəlib. Alır görək necə deyir.

Zanbaq

Başına döndiyim gülüzlü qonaq,
Söylə görim, yarım hardan gəlirdi.
Əzizim eyləyib tutaram qonaq,
Söylə görim, yarım hardan gəlirdi.

Adgözəl

Başına döndiyim gülüzlü Zanbaq,
Gəlib gözəl yarın yanınızdadır.
Həsrətin sinəmə çəkibdir bir dağ,
Gəlib gözəl yarın, yanınızdadır.

Zanbaq

Hər yana getsən ində anır,
Sevgi olan sevgisini tez tanır.
Qəfil xəbərindən ürəyim qopur,
Söylə görim, yarım hardan gəlirdi.

Adgözəl

Əyilib çaylara tökilsin barı,
Biyvəfalar nə bilər namusu, arı.
Adgözələm Zanbaq xanımın yarı,
Gəlib gözəl yarın yanınızdadır.

Hörmətli eşidənlər, Adgözəli dəryaya atandan sonra Şəmi cuhud Zanbaq xanıma dedi:

– Adgözəl suya baxırdı, ayağı sürüşdi, suya batdı. İndi sən mənim sən.

Zanbaq xanım isə Şəmi cuhudu yaxına qoymurdi.

Adgözəl dedi:

– Eybi yoxdi, qoy elə bilsin, dalına baxarıq. Salamət qal.

Özün yetirir Alı çobana. Çoban soruşur:

– Hə, qardaş, necə gəzdin?

Adgözəl başına gələni söhbət edir. Alı çoban bir neçə qoyun ayırıb satmaq üçün Adgözəli də yanına alıb şəhərə gəlir. Şəmi cuhud bunlara rast gəlir. Adgözəli görəni kimi tanıyır. Tez Alı çobanla sövdə edib bir neçə qoyun alır. Və Alı çobandan xahiş edir ki, qoy bu oğlan qoyunları filan qəssabın tükanına aparsın. Alı çoban icazə verir. Bu tərəfdən Şəmi cuhud adam çağırır qəssaba ki bəs zalım oğlun öldürüb ətin qatsın ətə satsın. Adgözəl qəssaba çatan kimi tutur salır qaranlıq bir yerə. Başlayır bıçağın itiləməyə. Bu vaxt Alı çoban özün çatdırır qəssaba:

– Ədə qəssab, indi bura heyvan gətirən oğlan necəldi?

Qəssab yalannan deyir:

– Bu tərəfə getdi.

Elə bu vaxt içəridən Adgözəlin səsin Alı çoban eşidir. Alı çoban qəssab Kazıma bir çomaq endirir. Qəssab çıxır. Çobanı və Adgözəli tutub şahın hüzuruna gətirirlər. Adgözəl görəni kimi qardaşını tanıyır. Aslan şah isə qardaşın tanımır. Adgözəl xahiş edir ki, icazə ver öz dərdimi sizə nəql edim. Alır görək qardaşına nə deyir.

Sən getdin, hərəmilər gəldilər,
Soruşuban əhvalımı buldular.
Soyundurub paltarımı aldılar,
Ədalətli şahim, eşid ərzimi.

Tuli Tahir məni evə gətirdi,
Gətiribən bir meşədə itirdi.
Öküzcüdə bir mənzilə yetirdi,
Ədalətli şahim, eşid ərzimi.

Alosman başı məni dəryaya atdı,
MaHi balıq məni qarnına uddı.
Otuz qızıl verib aşbaza satdı,
Ədalətli şahim, eşid ərzimi.

Alı çoban ilə qoyun otardım,
Gedən-gələnlərdən soraq tutardım.
Qızıl alma verib başım qutardım,
Ədalətli şahim, eşid ərzimi.

Qəssab Kazım əl-qolumu bağladı,
Bağlayıban buçaqların sovladı.
Alı çoban gəldi əlin saxladı,
Ədalətli şahim, eşid ərzimi.

Bağrıma basmışam yeləndən daşı,
Axıtma didəmdən qan ilə yaşı,
Adgözələm, Aslan şahın qardaşı,
Ədalətli şahim, eşid ərzimi.

Hər ikisi bir-birini qucaqlayıb öpürlər. Şah əmr verir. Hərami arvadıyla aşbaz Tuli Tahir, bir də qəssab Kazımı gətirirlər. Aslan əmr verir: Tuli Tahirə nə qədər qızıl istəyir verilsin. Arvadı cəhənnəmə vasil edir. Aşbaz, Şəmi cuhud, Kazımı – üçün də dar ağacından asır. Nazlı xanımı və Zancaq xanımı gətirib qırx gün-qırx gecə toy eləyir. Onlar sağ, biz salamat.